

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

تبیین و تحلیل معنائشناسی جدید و مقایسه تطبیقی آن با علم اصول

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته فقه و معارف اسلامی

نگارش: سید جبار حسین شاه

استاد راهنما: حجة الاسلام و المسلمین علیرضا قائمی نیا

استاد مشاور: حجة الاسلام و المسلمین دکتر ابوالفضل کیاشمشکی

خرداد ۱۳۸۶

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی

شماره ثبت: ۷۹۸

تاریخ ثبت:

مسئولیت مطالب مندرج در این پایان نامه به عهده نویسنده می باشد.

هرگونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع، بلااشکال است و نشر آن

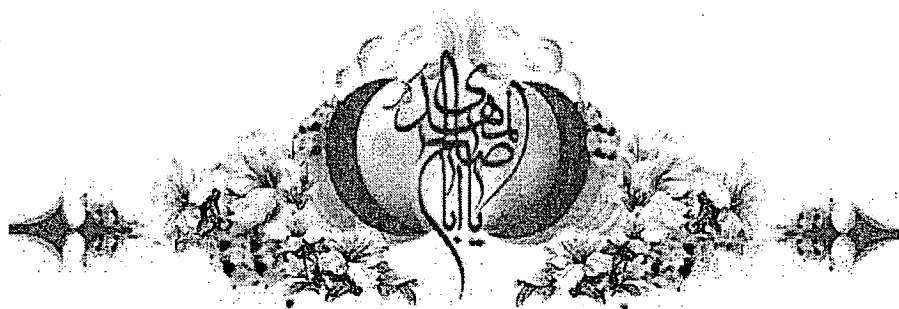
در داخل کشور منوط به اخذ مجوز از مرکز جهانی علوم اسلامی است.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیر و تشکر

حمد و سپاس خدایی را که توفیق عنایت فرمود تا در جوار کرمه اهل بیت علیه السلام و در ظل توجهات حضرت ولی عصر ارواحنا فداه این تحقیق را به پایان برسانم، لازم می دانم مراتب سپاس و قدردانی خود را از استاد محترم جناب حجت الاسلام و المسلمین علی رضا قائمی نیا به عنوان استاد راهنما که راهنمایی های ارزنده و دلسوزانه ی خود را ارائه فرمودند؛ و استاد ارجمند حجت الاسلام و المسلمین ابوالفضل کیشمشکی که به عنوان استاد مشاور با مشورتهای ارزنده و بی دریغ خود یاری رساندند، و مسئولین اداره ی پایان نامه، که با همکاری صمیمانه ی شان اینجانب را یاری نمودند اعلام نموده و از خداوند منان برای این عزیزان توفیق روز افزون را مسألت دارم.

به جای تقدیم

در آستانهٔ بهار

به یاد گل نرگس

چکیده

«زبان» همواره پدیده مهمی برای بشر بوده است. آرمان اجتماعی زیستن انسان و ارتباط جمعی او با زبان به انجام می‌رسیده است. لذا زبان برای او ابزار مهمی تلقی می‌شده است. درستی و نادرستی اندیشه به خود فرد اندیشمند مربوط بود و زبان فقط ابزار انتقال دهنده اندیشه - و اندیشه همیشه جان تازه در کالبد مرده زبان می‌دمید - اما اشتباه مکرر و مکرر انسان در اندیشه، اندیشمندان را وادار به این فکر کرد که نکند همین زبان که او را ابزار تلقی می‌کنیم در اندیشیدن ما دخالت تام داشته باشد و اشتباه در آن موجبات اشتباه فکری ما را فراهم ساخته باشد. در غرب این فکر موجب این شد که به زبان نگاه موضوعی شود این نوع نگاه اسباب پیدایش دانش‌های متعدد را فراهم نمود و تحولات عظیم فکری به وجود آمد. معناشناسی یکی از دانش‌های است که نتیجه این نوع تفکرات است. در این نوشته به مباحث مربوط به معناشناسی پرداخته شده است.

در فصل اول به مباحث مقدماتی مانند طرح مسأله، اهمیت پژوهش، موانع، پیشینه و ساماندهی تحقیق پرداخته شده است.

فصل دوم، تبیین و تحلیل معناشناسی جدید است و مشتمل بر مباحث مقدماتی مانند ماهیت، قلمرو، روش را و اهمیت معناشناسی و مباحث اصلی از قبیل نظریه‌های معنا، نظریه مکالمه و بحث بافت است.

فصل سوم، تبیین و تحلیل مباحث الفاظ است. در این قسمت به مباحث مقدماتی مانند چیستی، موضوع و روش علم اصول پرداخته شده و مباحث اصلی بحث وضع، دلالت، مفاهیم و قراین‌اند.

در فصل چهارم به مقایسه تطبیقی بین این دو دانش پرداخته شده است. این بررسی تطبیقی در سطح روش، موضوع مسایل صورت گرفته است.

فصل پنجم، خلاصه و نتیجه‌گیری مباحث گذشته است.

فهرست مطالب..... ۱

فهرست مطالب

تقدیم..... ۲

تقدیر و تشکر..... ۳

چکیده..... ۴

فصل اول: کلیات

کلیات..... ۲

طرح مسأله..... ۲

اهمیت تحقیق..... ۳

موانع تحقیق..... ۳

پیشینه‌ی تحقیق..... ۴

ساماندهی تحقیق..... ۵

فرضیه‌های تحقیق..... ۶

فصل دوم: تبیین و تحلیل معناشناسی جدید

تبیین و تحلیل..... ۵

معناشناسی جدید..... ۵

مباحث مقدماتی..... ۶

۱. فرضیه نسبیّت زبانی..... ۷

۲. فرضیه زبان اندیشه..... ۷

۳. زبان و حقیقت..... ۸

۴. معنا شناسی..... ۹

أ. واژه‌شناسی معناشناسی..... ۹

ب	فهرست مطالب
۱۰	ب. چپستی معنا شناسی جدید
۱۱	ج. قلمرو معناشناسی جدید
۱۳	د. روش‌های معناشناسی
۱۳	ه. اهمیت معنا شناسی
۱۵	و. سیر تاریخی معناشناسی جدید
۲۲	۵. دانش‌های معطوف به معنی
۲۲	أ. نشانه‌شناسی
۲۳	ب. زبان‌شناسی
۲۴	ج. نظریه‌ی ادبی
۲۴	د. هرمنوتیک
۲۴	هرمنوتیک کلاسیک
۲۵	هرمنوتیک رمانتیک
۲۵	هرمنوتیک فلسفی
۲۶	بحث اول: نظریه‌های معنا
۲۶	مقدمه
۲۶	۱. مسأله معنا
۲۶	۲. انواع نظریه‌های مربوط به معنا
۲۷	۱. نظریه جان استوارت میل
۲۹	۲. نظریه جان لاک
۳۱	۳. نظریه‌ی فرگه
۳۸	۴. نظریه‌ی توصیفی راسل

ج	فهرست مطالب
۳۸	زمینه‌های دیدگاه راسل
۳۸	۱. زمینه‌های هستی‌شناختی
۴۰	۲. زمینه‌های معناشناختی
۴۲	بیان دیدگاه
۴۲	۳. اسم عام:
۴۶	قابلیت‌های دیدگاه راسل
۴۸	نظریه‌ی توصیفی اسمای خاص
۴۸	زمینه‌های دیدگاه
۴۸	تبیین دیدگاه
۴۹	۵. نظریه‌ی تصویری معنا
۵۴	۶. نظریه‌ی کاربردی معنا
۵۶	۱. معنا و کاربرد
۵۸	۲. شباهت خانوادگی
۵۹	۳. بازی زبانی
۶۲	۴. زبان و تبعیت از قواعد
۶۳	۵. زبان خصوصی
۶۵	۶. روش زندگی
۶۶	۷. نظریه‌ی تجربی معنا
۶۷	زمینه‌ی تاریخی
۶۸	تحلیل مفاهیم
۶۸	۱. تحلیلی / ترکیبی

فهرست مطالب.....	د
۲. تجربه.....	۶۹
۳. معنا و صدق.....	۷۰
بیان دیدگاه.....	۷۰
لوازم و نتایج این دیدگاه.....	۷۳
۸. نظریه‌ی علی معنا.....	۷۴
زمینه‌های دیدگاه علی کریکی.....	۷۴
مفاهیم کلیدی این دیدگاه.....	۷۵
۱. جهانهای ممکن.....	۷۵
۲. دال ثابت و غیر ثابت.....	۷۶
۳. معنادهنگی و تثبیت محکی.....	۷۸
دلالت در صورت نوعیه.....	۸۲
۹. نظریه‌ی افعال گفتاری.....	۸۳
۱. جایگاه نظریه.....	۸۳
۲. تاریخچه بحث.....	۸۳
۳. زمینه‌های فکری این دیدگاه.....	۸۴
شرایط تناسب.....	۸۶
۱. شرایط عمومی.....	۸۶
۲. شرایط محتوایی.....	۸۶
۳. شرایط مقدماتی.....	۸۷
۴. شرایط جدی بودن.....	۸۷
۵. شرایط جوهری.....	۸۷

.....	فهرست مطالب
۸۹.....	بیان دیدگاه
۸۹.....	طبقه‌بندی افعال گفتاری
۹۱.....	بحث دوم: نظریه مکالمه یا لوازم مراد جدی
۹۱.....	تاریخچه بحث
۹۲.....	تحلیل مفاهیم
۹۳.....	بیان دیدگاه
۱۰۲.....	ویژگی‌های معانی ضمنی محاوره
۱۰۴.....	بحث سوم: بافت
۱۰۴.....	۱. جایگاه بحث
۱۰۴.....	۲. تاریخچه
۱۰۵.....	۳. تحلیل مفاهیم
۱۰۵.....	۱. معنای جمله
۱۰۵.....	۲. معنای گوینده
۱۰۶.....	۴. زمینه فکری بحث
۱۰۷.....	بافت زبانی
۱۰۹.....	بافت غیر زبانی یا موقعیتی
۱۱۲.....	فصل سوم
۱۱۲.....	تیین و تحلیل
۱۱۲.....	مباحث الفاظ در علم اصول
فصل سوم: تییین و تحلیل مباحث الفاظ در علم اصول	
۱۱۳.....	مباحث مقدماتی

فهرست مطالب.....و

۱۱۳..... ۱. اهمیت مباحث زبانی

۱۱۳..... أ. زبان پدیده اجتماعی

۱۱۴..... ب. رابطه فکر و زبان

۱۱۵..... ۲. علوم ادبی

۱۱۶..... ۳. مباحث زبانی در علم اصول

۱۱۶..... أ. موضوع مباحث الفاظ

۱۱۶..... ب. روش اثبات مدعیات زبانی در علم اصول

۱۴۱..... • دیدگاه اول

۱۱۸..... • دیدگاه دوم

۱۱۹..... رابطه‌ی مباحث الفاظ اصول و علوم ادبی

۱۲۰..... مباحث الفاظ در علم اصول

۱۲۰..... مقدمه

۱۲۰..... ۱. چستی علم اصول

۱۲۱..... ۲. موضوع علم اصول

۱۲۲..... ۳. طبقه‌بندی و تقسیم مباحث اصولی

۱۲۲..... أ. طبقه‌بندی محقق اصفهانی رحمه الله علیه

۱۲۳..... ب. طبقه‌بندی شهید صدر رحمه الله علیه

۱۲۶..... بحث اول: وضع

۱۲۶..... ۱. چستی وضع

۱۲۶..... أ. نظریه سبب ذاتی

۱۲۶..... ب. نظریه اعتبار

فهرست مطالب..... ۱۲۷

ج. نظریه تعهد ۱۲۷

د. نظریه قرن اکید ۱۲۷

۲. تشخیص واضح ۱۲۷

۳. اقسام وضع ۱۲۸

أ. تقسیم وضع به اعتبار منشأ ۱۲۸

ب. تقسیم وضع به اعتبار تصور لفظ و معنا ۱۲۸

۱. دیدگاه آخوند خراسانی رحمه الله علیه ۱۳۰

۲. دیدگاه محقق اصفهانی رحمه الله علیه ۱۳۱

۳. دیدگاه امام خمینی رحمه الله علیه ۱۳۲

۴. دیدگاه استاد لاریجانی حفظه الله ۱۳۳

بحث دوم: دلالت ۱۳۵

۱. چیستی دلالت ۱۳۵

۲. اقسام دلالت ۱۳۵

۱. دلالت تصویری ۱۳۶

۲. دلالت تصدیقی ۱۳۶

أ. دلالت تصدیقی اول ۱۳۶

ب. دلالت تصدیقی دوم ۱۳۷

رابطه دلالات سه گانه ۱۳۹

۱. اصالة الحقيقة ۱۴۰

۲. اصالة العموم ۱۴۱

۳. اصالة الاطلاق ۱۴۲

ح.....	فهرست مطالب.....
۱۴۲.....	۴. اصالة عدم التقدير.....
۱۴۲.....	۵. اصالة الجذ و الجهة.....
۱۴۲.....	دلالت های سیاقیه.....
۱۴۵.....	۱. دلالت اقتضاء.....
۱۴۶.....	۲. دلالت تنبيه يا ايماء.....
۱۴۷.....	۳. دلالت اشاره.....
۱۴۸.....	بحث سوم: مفاهيم.....
۱۴۹.....	۱. مفهوم شرط.....
۱۴۹.....	چند نکته در مفهوم شرط.....
۱۵۱.....	۲. مفهوم وصف.....
۱۵۱.....	۳. مفهوم غایت.....
۱۵۲.....	۴. مفهوم عدد.....
۱۵۲.....	۵. مفهوم لقب.....
۱۵۳.....	بحث چهارم: مطلق و مقيد.....
۱۵۶.....	بحث پنجم: مجمل و مبين.....
۱۵۶.....	علل و موجبات اجمال.....
۱۵۸.....	بحث ششم: قرينه ها.....
۱۵۸.....	۱. سیاق.....
۱۵۹.....	انواع سیاق.....
۱۵۹.....	۱. سیاق کلمات.....
۱۵۹.....	۲. سیاق جملات.....

.....	فهرست مطالب.....	ط
..... ۱۵۹	۲. فضای القاء سخن.....	
..... ۱۶۰	۳. فضای سخن.....	
..... ۱۶۰	۴. مقدمات حکمت.....	
..... ۱۶۱	۵. قدر متیقن.....	
..... ۱۶۱	أ. قدر متیقن خارجی.....	
..... ۱۶۲	ب. قدر متیقن در مقام مخاطب.....	
..... ۱۶۲	۶. انصراف.....	
..... ۱۶۲	أ. انصراف ظهوری.....	
..... ۱۶۳	ب. انصراف بدوی.....	
..... ۱۶۳	۷. تناسب حکم و موضوع.....	
..... ۱۶۴	۸. معرفت‌های بدیهی و برهان قطعی آشکار.....	

فصل چهارم: مقایسه تطبیقی معنائشناسی جدید و علم اصول

..... ۱۶۵	مقایسه تطبیقی.....
..... ۱۶۵	معنائشناسی جدید و علم اصول.....
..... ۱۶۶	مقدمه.....
..... ۱۶۸	بحث اول: موضوع.....
..... ۱۷۱	بحث دوم: روش‌ها و رهاوردها.....
..... ۱۷۱	۱. روش شهودی.....
..... ۱۷۲	۲. روش تجربی.....
..... ۱۷۳	۳. روش عقلی.....
..... ۱۷۵	بحث سوم: مسائل.....

فهرست مطالب.....	ی
مقدمه.....	۱۷۵
۱. ابعاد معنا.....	۱۷۵
أ. بعد هستی شناختی معنا.....	۱۷۵
ب. بعد روان شناختی معنا.....	۱۷۵
ج. بعد معنا شناختی معنا.....	۱۷۵
۲. اقسام معانی در علم اصول.....	۱۷۶
۳. اقسام جمله.....	۱۷۷
مسأله اول: نظریه‌های معنا و علم اصول.....	۱۷۷
مسأله دوم: لوازم مراد جدی و علم اصول.....	۱۹۰
مسأله سوم: بحث یافت و علم اصول.....	۲۰۰

فصل پنجم: خلاصه و نتیجه‌گیری

خلاصه و نتیجه‌گیری.....	۲۰۸
منابع و مآخذ.....	۲۲۵

فصل اول

کلیات

کلیات

طرح مسأله

بررسی‌های مقایسه‌ای ماهیتاً ابزاری است که با آن می‌توان شباهت‌ها و تفاوت‌های دو پدیده یا دو نظریه را - که در ضلعی از اضلاع معرفتی با هم تماس دارند- با هدف شناخت عمیق‌تر و یا حل مسأله معین، شناسایی کرد، با توجه به این مسأله، پرسش اصلی و اساسی که در این پژوهش به آن پرداخته می‌شود، عبارت است از:

آیا بین معناشناسی جدید و دانش اصول وجوه تشابه و وجوه اختلاف وجود دارد؟

زمینه‌ها و اسباب این شباهت‌ها و تفاوت‌ها چیست؟

پرسشهای فرعی که در این پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرند، عبارتند از:

معناشناسی چیست؟

عناصر آن کدام‌اند؟

علم اصول چیست؟

چه مباحثی را در بر می‌گیرد؟

آیا دیدگاه‌های هر دو دانش در زمینه ماهیت معنا شباهت یا تفاوتی دارند؟

آیا این دو دانش برای حل مسأله‌ی معنا به همدیگر کمک می‌کنند؟

نظریه معانی ضمنی محاوره، یا لوازم مراد جدی، با بناء عقلا چه نسبتی دارند؟

این نظریه با دلالت‌های سه گانه تصویری، استعمالی و جدی چه نسبتی دارد؟

این نظریه با مفاهیم و دلالت‌های سیاقیه چه رابطه‌ای دارد؟

نظریه‌ی بافت با دانش اصولی چه رابطه‌ای می‌تواند داشته باشد؟

آیا هر دو دانش در اصلاح، تدقیق و توسعه‌ی مفهومی می‌توانند نقشی داشته باشند؟

نظریه‌ی بافت، دامنه و دخالتش در تفسیر معنا چگونه است؟ و ...

اهمیت تحقیق

در بستر و فضای جدیدی که برای اسلام در جهان به وجود آمده است ضروری است که دانشمندان اسلامی ایده‌های خودشان را در زمینه‌های مختلف تبیین کرده برای جهانیان عرضه نمایند، و همین رویارویی فرهنگ‌ها زمینه‌ی مطالعات و بررسی تطبیقی در دانش‌های مختلفی شده است.

یکی از دغدغه‌های اساسی فلسفه‌های امروز مسأله‌ی معنا است این مسأله هم در فلسفه‌ی قاره‌ای و هم در فلسفه تحلیلی مطرح است و از این رهگذر روزه‌ای برای بحث مسائل کلامی، فلسفی و... انگاشته می‌شود. این مسأله کاوش در دیدگاه‌های فلسفه‌ی امروز را می‌طلبد. و مقتضی بررسی و مطالعه دقیق این فلسفه‌ها و یافتن شباهت‌ها و تفاوت‌های آنها با دانش‌های مرتبط در حوزه اسلامی است.

یکی از دانش‌هایی که در حوزه اسلامی با مسأله‌ی معنا درگیر است، و با مبانی فهم متون دینی سر و کار دارد دانش اصول است. از سوی دیگر متون دینی در قالب زبانی بیان شده و دارای ساخت و بافت زبانی اند بنابراین این محکوم به نظم و نظام‌زبانی‌اند، و نظام‌های زبانی معمولاً محصول تفکر انسانی‌اند. از این رو توجه، شناختن و بازشناسی داده‌های تفکر انسانی، یک امر ضروری به نظر می‌رسد، و از این طریق می‌توان وجوه شباهت و تفاوت را یافت. این امر می‌تواند در اصلاح، تدقیق و توسعه‌ی دانش‌ها نقش داشته باشد. از دیدگاه دانشمندان اصول، اگر موردی بیابیم که احتمال عقلایی تأثیر دهیم و شرط میسور بودن را هم داشته باشد، بحث بدون مراجعه به آن منقح نمی‌شود، و حجت هم نیست، یعنی در واقع استفراغ وسع نشده است. البته میزان فحص و میزان سرمایه‌گذاری زمانی در علمی خاص، یک کار عملی محض است و تابع معیارهای عقلانی و ترجیحی انسان‌ها برای آن کار است.

موانع تحقیق

یکی از مطالبی که در این پژوهش بسیار روشن است این است که این پژوهش مسبوق به آموزش نیست؛ زیرا در مراکز حوزوی کمتر به این مسائل پرداخته می‌شود، لذا فضای علمی به صورتی که باید باشد فراهم نیست. مسأله دوم، در واقع نتیجه همین مطلب بیان شده است، این است که در این زمینه کتاب، مجلات و دیگر وسایل و ابزارهای پژوهش بسیار ناچیز است، و کسی که در این زمینه بخواهد تحقیق نماید گریزی از مراجعه

به منابع انگلیسی ندارد. این امر نیازمند تسلط کافی بر زبان است و آشنایی سطحی هرگز کفایت نمی‌کند، چون متون مورد نظر فنی‌اند، این مسأله مشکل را چندین برابر بیشتر می‌کند.

کتاب‌های موجود به زبان فارسی هم مشکلات خاص خودشان را دارند. برخی از این کتاب‌ها صلاحیت ارجاع را نداشته و صحت محتوای علمی آنها مورد تأیید همه نیست. در برخی از این کتاب‌ها مطالب تکراری، و کلیشه‌ای وجود دارد، و تعدادی از آنها هم انصافاً کتاب‌های تخصصی، و خوبی‌اند، و ما هم کما بیش از آنها استفاده کرده‌ایم.

این مشکلات در مرحله فهم دانش معناشناسی نیز وجود دارد علاوه بر این مشکلات، چون دانش‌های مختلفی با این موضوع در ارتباط‌اند، لذا تفکیک آن‌ها از همدیگر کاری دشوار است. کتاب‌های هم که به زبان فارسی با عنوان معناشناسی تدوین شده‌اند، غالباً زبان‌شناختی‌اند تا معناشناسی فلسفی، و این تفکیک احیاناً بعد از مطالعه کامل، یا اکثر کتاب میسر می‌شود. البته این معضل در آثار انگلیسی هم وجود دارد. چون عنوان به صورت مطلق و کلی آورده می‌شود. این مسأله زبان‌بر است.

بررسی‌های تطبیقی تسلط کافی در هر دو دانش مورد تطبیق را می‌طلبد. چون این نوع بررسی‌ها باید رخنه‌های معرفتی و سؤال‌های اساسی دیدگاه‌ها را بیان کند، پیشینه‌ی تاریخی، تأمل در مبانی وادله و لوازم، آثار و نتایج را می‌خواهد بیان کند تا به شباهت‌ها و تفاوت‌های واقعی بتواند برسد عدم مراعات این امور منجر به سطحی‌نگری در بررسی تطبیقی می‌شود.

با این همه سعی و تلاش بر این بوده است که نوشته دچار سطحی‌نگری نشود.

پیشینه‌ی تحقیق

این تحقیق پیشینه‌ی زیادی ندارد و بنا به فحص انجام یافته، بررسی‌های تطبیقی در این زمینه از چند نوشته بیشتر نیست.

اولین اثر قابل توجه در این زمینه «دلالت و ضرورت» از استاد صادق لاریجانی (حفظه الله) است. این نوشته شرحی است انتقادی بر کتاب کریپکی.

دیگر نوشته‌های این سلسله مباحث «نظریه‌های معنا» و «افعال گفتاری» اند که هنوز چاپ نشده‌اند.